

האם נמצא בזמנינו "התרנגול הישן"?

בירור עדיפת תרנגול הלעגהורן

אחד מן העופות המסורה בידינו שהיה נאכל אצל ישראל בחזקת עוף טהור היא ה"תרנגול", אשר מבואר כבר בחז"ל כמה פעמים שהיינו עוף כשר, והיה נאכל אצל ישראל בכל הדורות ממש, בין לבשר ובין לביצים, ובמשך הדורות לא סרה מעל שלחן מלכים, ובדורות האחרונים הובאו מינים חדשים מארצות רחוקות, ובאיזה מהם דנו גדולי הפוסקים, ובמאמר שלפנינו יתברר מה היא התרנגול הישן, שאותו אכלו בכל הדורות, לפני שהתחילה ערבובית העופות, אשר מסורתו היא הברורה ביותר מבין כל מיני עופות, כיון שאכילתו היתה הנפוצה ביותר מבין כל מיני עופות.

פרק א' - משפחות התרנגולים השונים

מהות המסורה

מבואר בגמ' (חולין סב:) שבזמן התלמוד היו מחזיקים שהתרנגולתא דאגמא היא עוף טהור, ולאחר זמן רב² ראו שהיא דורסת, והיינו שהיא עוף טמא, וכתב רש"י ע"ז שעל כן אין עוף נאכל אלא במסורת, והיינו שהיות שאין אנו בקיאים לידע אם העוף הוא דורס, ממילא כדי שלא נטעה לומר על איזה עוף טמא, שהוא כשר משום שרואים שאינו דורס, אמרו שאסור לאכול שום מין עוף אם אינו ידוע במסורה שמסרו לנו אבותינו דור אחר דור מימות הבקאים בכל כ"ד מיני עופות הטמאים, שעוף הזה אינו מהכ"ד מינים הטמאים שיש בעופות³.

כמו כן ישנה עוד סוג מסורה שמבואר בגמ' ומועיל לדעת המחבר, והיינו אם יש מסורה בידו כל מיני עופות הטמאים לפרטותיהן, כיצד נראות, והוא יודע שעוף הנמצאת לפניו בודאי אינו מהם, ע"כ בודאי שטהורה היא.

מסורת התרנגול

התרנגול מבואר כבר בחז"ל כמה פעמים שהיינו עוף כשר, והיה נאכל אצל ישראל בכל הדורות ממש, ועל כן מסורתו ברורה, אך היות שכהיום יש כמה מינים אשר משתייכים למשפחת התרנגולים, בכן נבוא לבאר איזהו התרנגול הישן שהיה נפוץ במשך הדורות.

סוגי התרנגולים

מבואר בדברי גדולי הפוסקים (יתבאר להלן בארוכה) שיש שתי משפחות של תרנגולים, א' התרנגולים הישנים שהיה נפוץ במשך הדורות, ב' התרנגולים החדשים שמשונים מהישנים, אבל יש בהם עדיין דמיון גדול להישנים, גם יש עוד משפחה, והוא ג' משפחת המלאי, ובתוכם נמנה עוף הקורניש שמשונים לגמרי מהתרנגולים האחרים, ונבוא לבאר פרטיהם והחילוקים שביניהם, ועי"ז יתבאר איזה הם התרנגולים הישנים כהיום.

¹ התנצלות הכותב, מאמר זה נכתב במהירות, ונעזרתי ע"י כמה ת"ח שכבר פרסמו מאמרים שונים אודות מסורת התנגולים, וקבלתי רשות להעתיק מדבריהם, ותשח"ח להם. ומי שיש לו איזה הערה נא לשלוח ל: Tarnegolhayushon@gmail.com

² עי' בתבואת שור

³ וז"ל הרמב"ן (בסוגיא), שכל שתעלה לך מסורת בידך מאבותיך שאינו מכ"ד עופות המנויין בכתוב טהור הוא עכ"ל, וז"ל שו"ת יד אלעזר (סי קכ"ד) דהמסורה תכון לעד ולראיה דבזמן הקדום היו בקיאים בעופות טמאים בהם ובשמותיהם והיו מכירים שעוף זה אין אחד מאלו [הי"ט מינים] ע"כ, וכן מבואר מסוגית הגמ' והראשונים ודו"ק.

[נחוץ להדגיש שמה שנקרא אצל הגוים משפחת התרנגולים, אינו מתיר לאכלו⁴, כמו שמבואר בהרבה פוסקים⁵, שהרי מבואר בגמ שתרנגולתא דאגמא טמאה].

תרנגולים הישנים והחדשים

מלפני מאה וחמשים שנה כשבאו לאירופא התרנגולים חדשים שנקראו קוכין⁶ הינער, והיה בהם הרבה שנויים מהתרנגולים הישנים, ודנו בזה גדולי הפוסקים, ומדבריהם ניתן ללמוד מה היה צורת התרנגולים הישנים ומה היה צורת החדשים, מפני שהפוסקים בדיונם מזכירים השינויים שיש ביניהם, וכמו שיתבאר להלן בארוכה, גם יש תמונות ישנות מהתרנגולים הישנים והחדשים וע"ז נוכל לברר צורה הישנה של תרנגול טהור.

ומתבאר בעליל מדברי הפוסקים במה שתיארו השינויים שישנם בין התרנגולים החדשים להתרנגולים הישנים, שבתרנגולים הישנים לא היה אלא צורה "אחת" ידועה, שנקרא בדבריהם תרנגולים הישנים (הגם שבוודאי היה גם אז איזה שינויים קטנים שלא התחשבו בזה), ורק לאחר שבא הקוכין, [והמלאי (Malay) ומשפחתו], נגרם הדבר שהיה כמה מיני צורות של תרנגולים, שכולם הם כלולים מצורות העופות הנ"ל, ע"י שהיתה תערובות שונות בין המינים הנ"ל.

מלפנים לא היה שם מיוחד לתרנגולים הישנים, וכל התרנגולים שהיה צורתן כהתרנגולים הרגילים נקראו בשם "תרנגול", והגם שהיו שינויים קטנים בין תרנגול א' לחבירו, לא קראו להם בשמות חלוקים עד שבאת הסטענדער"ט⁶ וקבעו שמות לכל צורה.

פרטיות צורת התרנגולים הישנים

הצורה הכללית של התרנגול הישן היא⁷, צורת הגוף היא משוכה (Rectangle), ועומדת בערך חצי זקוף [45° angle], הזנב בנוי מ"ד נוצות ז' בכל צד ועולה למעלה, ובזכר יש נוצות נוספות על גב ובצד הזנב [נקראות סיקעלס (sickles) שפירושו מגל] העולים יותר ומתעגלים שוב למטה כמגל, כנפיים בפרק החיצון יש ט-י נוצות ובפרק השני כ"ד נוצות, עצמותיו הן דקות וקלות (בפרט בארכובת הרגליים), יש להם כרבולת רגיל אדום המעטף הראש, יש להם דלדולי עור אדומים (wattles) תחת שני צדדי החרטום, צבע של ערלת האוזן (ear-lobe) [שהוא מקום אצל האוזן פנוי מנוצות] הוא לבן חזק, ולפעמים נוטה קצת לכחול, ובתרנגולים שעורם צהובים לפעמים נוטה לצהבות מחמת צהבות העור, צבע העיניים הוא בד"כ אראנוש (orange) ברזין או אדום.

הביצים

צבע הביצים הם לבן, התרנגולות מטילות הרבה ביצים באביב וקיץ בערך ב' ביצים בג' ימים, ויתכן ביצה בכל יום, וכשמתחילות לחדש נוצותיה (molt) פוסקת לבערך ב-ד חדשים, ותרנגולות צעירות מטילות ביצים רבות גם בסתיו ובחורף [שאינן צריכות לחדש נוצותיהן] ואז מתחילות להטיל ביצים.

התנהגות תרנגולים הישנים

הן מגדלות האפרוחים הנולדים רק איזה שבועות, רוב התרנגולות הצעירות אינן מבקשות לדגור על הביצים, הם מאד active וקצת מעופפות, התרנגולים ממהרים להתבגר, והזכרים מתחילים בקריאת הגבר עוד לפני שהגיעו לב' חדשים, קול קריאתם הוא דק וצלול.

צבע נוצות התרנגולים

⁴ ומה גם כהיום שבתוך מה שקוראים הגוים כהיום משפחת התרנגולים הרחבה (galliformes), יש ג' קבוצות (היינו שבמשפחה של cracidae יש ג' מינים ששם chachalacas, guan, curassow) שאין להם אצבע יתירה לשיטת רש"י, וגם יש עוד משפחה ששמה Megapodiidae שאין בה אצבע יתירה וכוללת מינים אלו Scrubfowl Megapode & Brushturkey, Malleefowl. ואסורים באכילה.

⁵ בדיונם אודות תרנגולים החדשים, ולדוגמא ראה בשו"ת חבצלת השרון (תנינא סי' כ"ו).

⁶ הסטענדער"ט היא מפעל שמטרתה לקבוע צורת העופות, והיינו שכדאי שהעוף יהיה ראוי לקראות באיזה שם צריך להיות לו צורה מיוחדת, ובאופן זה מבטיחין שכל עוף יהיה לו צורה מיוחדת.

⁷ רוב דברים הללו מבוארים בדברי הפוסקים, וכמו שיתבאר בארוכה להלן, ויתר הדברים מבואר בדברי חכמי אמוה"ע.

חשוב לציין, שעד לפני כמאתיים שנה צבע הנוצות בדר"כ לא היה נוגע כלל לענין שם התרנגול, אלא טבע התרנגולים הוא להיות משונים זמ"ז בצבע הנוצות, רק תואר וצורה אחד היה לכולם, ואפרוחי תרנגולת נולדו בצבעים שונים, קצתם שחורות וקצתם אדומות, וכן שאר הגוונים וצירופי גוונים, וכן לפעמים גם בצבע לבן לגמרי.

אמנם לפני כמאתיים שנה התחיל פרט זה להשתנות, וזאת מחמת שמגדלי התרנגולים התחילו להפריד התרנגולים שיש להם צבע מיוחד וגידלו מהם משפחות מיוחדות, כגון שהפרידו תרנגולים שצבע נוצותיהם הם פסים שחורים וגרעי וזווגם יחד, ונולדו להם רוב צאצאים עם צבעים אלו וכמה עם צבעים אחרים, ושוב זווגו יחד רק אותם הצאצאים שיש להם פסים שחורים וגרעי, וכן עשו כמה דורות, עד שבסופו של דבר נשארו רק אלו שצבעים הללו נמצאים בגנים שלהם, ומאז והלאה נולדו רק בצבע זה.

שערורית תרנגולים החדשים (הקוכי"ן)

מלפני כמאה וחמישים שנה באו לאירופא תרנגולים חדשים שנקראו קוכי"ן הינער, שהיה בהם הרבה שנויים מהתרנגולים הישנים, והיות שהיה עוף בעל בשר רב היה ביקוש גדול להשתמש בהם, ועורר סערה גדולה בין כל גדולי ישראל אם התרנגולים הללו כשרים או לא, בין גדולי ישראל שהתירוהו מצינו בעיקר ג' היתרים, א' עיקר ההיתר היה מטעם שיש שהעידו שעוף זה נאכל בצפת, וממילא בוודאי יש עליו מסורה, ב' אולי נכללת בהמסורה הישנה שיש על התרנגולים הישנים שאינם מהכ"ד מיני עופות הטמאים, ועוף הקוכין אינה נחשבת למין נפרד, היות שהשינויים שיש בינה לבין התרנגולים הישנים אינם גדולים כ"כ, ג' שכן ונדמה ומתעבר מן הטהור.

פרטיות צורת התרנגולים החדשים

הצורה הכללית של תרנגולים החדשים הוא מסורבל בבשר וגדול הרבה מהתרנגולים הישנים, יש לו כרבולת רגילה (אלא קטן קצת), וכן יש לו דלדולים (wattles) תחת החרטום, הזנב שלו עולה לכיוון מעלה, אבל הוא קצר וכמעט אינו מתעגל, נוצות הצואר ארוכין, נוצות הגוף אינן קשות, ואדרבה יותר רכות, ומרובות בפרט סביב השוק ואחוריהם, וגם על גבם, ומכסה הזנב הקצר, צבע העינים דומה לתרנגול הישן, אלא שתמונת גופם משונה בהרבה מתרנגול הישן שהוא עגולה ולא משוכה, וכן אין זנבו ארוך ומתעגל כהנ"ל, ו"מסורבל" בנוצות רכות כהנ"ל, וכמו"כ הוא משונה ממנו בזה שיש לו נוצות על הארכובה התחתונה ועל האצבעות, גם הם גבוהין הרבה, כנפיהם קצרות וגבהות, מתאחר בגידול הנוצות, צבע ערלת-אוזן אדום אבל הם מדולדלין [pendulous], וצבע העור קשקשי הרגליים וחרטום ברוב המשפחות צהוב [ובתרנגולים שנוצותיו כולו שחור, בדר"כ גם קשקשי הרגליים שחורים].

התנהגות תרנגולים החדשים

תרנגולים החדשים הם יותר עצלנים ומתונים, ואינם מעופפים כ"כ, וכן אינן עזין כ"כ, קול קריאתם משונה מהתרנגול הישן, ואינה מגדלת האפרוחים זמן רב, אלא היא מגדלת אותם פחות מתרנגול הישן.

הביצים

צבע הביצים בריון, הן מבקשות לדגור על הביצים, הם מתבגרות מאוחר מתרנגולים הישנים, מרבה בהטלת ביצים (אלא דאינה מרבה כ"כ כמו תרנגול הישן, אולם מטלת גם בחורף אפי' בתרנגולות מבוגרות דלא כתרגול הישן).

משפחת המלאי

מלפני כמאתים שנה הובאו לארץ אנגליה עופי קרב [קאמפ-הינער] מארצות דרום-מזרח אסיה, ולא היו משמשים לאכילה ולביצים, רק לשחוק ותחרות בין העופות, וברוב השנים התחילו באיזה מדינות להרכיבם עם התרנגולים, ולא מצינו זכרם בדברי הפוסקים, וכנ' דמעולם לא באו עופות הללו לאכילה בארצות גדולי ישראל.

פרטיות צורת משפחת המלאי

הצורה הכללית של משפחת המלאי, שונה לחלוטין מתרנגול הישן שהיה נפוץ ברוב חלקי העולם, מראהו אינו דומה לתרנגול רגיל, והוא מזכיר במקצת עופות טורפים, הם גבוהים הרבה, רגליהם ארוכות, עוף המלאי צוארו הוא ארוך, ובאסיל [המפורסם - ממשפחת רעזא] אינו ארוך וכ"ה בקורניש, עמידתם זקוף, ובכמה משפחות עומדים זקופים כבני אדם, הירכיים מופרדות הרבה

זה מזה כעוף טורף, העצמות כבדים ועבים ובפרט ארכובת הרגליים, כנפיהם קצרות קצת ואוחזים כנפיהם מופרד מגופם ויותר גבוה, כתפיהם רחבים, ומתקצר להזנב, והגוף דומה כתבנית משולש, הזנב אינו עולה למעלה כתרגולים אלא יורד למטה בפרט אצל הזכר, ולפעמים נמצא ב' נוצות נוספות בזנב ט"ז במקום י"ד, מעל עיניהם בולט העצם בדומה לגבות עינים ונותן להם צורה פראי כמו הנץ, במקום כרבולת יש להם גבשושית אדומה על מצחם בין העינים, חרטומן קצרה וקצת עבה, הצואר ערום מנוצות [או שיש רק נוצות קטנות בערך אינטש או שתים סמוך להראש] במקורו אין להם דלדולי עור אדומים wattles בשני צדדי החרטום [אולם ע"י תערובות יש להם דלדולים קטנים], אלא יש להם דלדול dewlap באמצע צוואר, נוצות הצוואר hackles קצרים, נוצות הגוף קשות וקצרות, ואין להם כמעט נוצות קטנות והרכות שנמצאים מתחת הצוואר להנוצות, ולכן יש אצלם מקומות שהן ערומות מנוצות (כגון אצל הזפק, החזה, והבריכים), צבע ערלת האוזן ear-lobe אדום כרבולת, צבע העינים (המצוי) כפנינים, צבע העור וקשקשי הרגליים והחרטום הם צהובים, בנוסף לזה כתבו חכמי הטבע שגם בעצמות הרגל ישנו בהם שינויים משאר תרגולים, שבתרגולים העצמות שלהם הם חלולים, אבל במלאי הם מלאים עם סבכה של עצם ממולא עם מוח.

הביצים

צבע הביצים הוא ברוין או ברוין חזק, והם גדולים וקליפתם עבה וחזק, והם כד כד משני צידיהם, הם מטילים מעט ביצים, [פחות מארבעים ביצים לשנה], הם יותר מבקשות לדגור על הביצים, והם מגדלות האפרוחים שלהם זמן רב כחצי שנה ולפעמים אפי שנה שלימה.

התנהגות משפחת המלאי

הם מתבגרים מאוחר, אינם מתחילים לקרות קריאת הגבר עד בערך עשרה חדשים, קול קריאתם עב וצרוד, ומאריך בו, וכשמסיים נדמה כאילו פוסק פתאום באמצע, ואינן מצויות אצל התרגולות כתרגולים, גם ביחס להחדשים, וכ"ש ביחס להישנים.

עוף משונה ביותר

השינויים שיש בין משפחת המלאי להתרגול [הישנים והחדשים גם יחד] רבים הם, עד שנוכל לומר שאין שינויים בין מלאי להתרגול, אלא הם שני דברים נפרדים לגמרי.

גם ראוי לציין לדברי הרוקח (בפי' סידור התפילה בברכת הנותן לשכוי בינה) שכל העופות זנבותיהן יורדות למטה וזנב התרגול למעלה ע"כ, והיות שעוף המלאי זנבו כלפי מטה הרי שאינו בגדר תרגול כלל.

פרק ב' - מנהג העולם בתרגולים החדשים

דעת הפוסקים

סערת תרגולים החדשים סיערה כל יהדות איירופא, היו הרבה מגדולי הדור⁸ שאסרו (וביניהם המהר"ם שיק הגרש"ק חי' הרי"ם הגר"ש העלער, הג"ר ישעי' שור הכתב סופר ואחיו המכתב סופר הג"ר דוד דייטש הגה"ק מקאמרנא הערוך לנר וכו') והרבה שהתירו (וביניהם השואל ומשיב והגר"י אסאד והגר"ש טויבש בעל שאילת שלום ואחיו בעל אורי וישעי החסד לאברהם הדבר משה וכו') (ובדעת מרן הד"ח יש לדון הרבה ואכ"מ [עי' בקובץ עץ חיים קובץ כ"ה ובקובץ כ"ז באריכות]), ומבואר בדרכ"ת (סי' פ"ב) שבסופו של דבר גברה יד המתירין ונתפשט בכל מקום וכמ"ש "נתפשטה ההוראה לאוכלם בפשיטות גמור באין מפריע".

מנהג הדורות

⁸ לשון הגרש"ק (שו"ת טוטו"ד תליתאי סי' ק"ן) הנני להודיע שהעופות החדשים הבאים מאמעריקא (כידוע התרגולים החדשים הגיע מתחילה מאמעריקא ומשם לאירופא ועל כן מצינו באיזה פוסקים שקראם העופות מאמעריקא) המה אסורין המה וביציהם ותולדותיהם כיוצא בהם והזהירו מהם כנזהר מנבלות ושרפות ויהי אחד נזהר מחברו מלאכול מכליו אם יהי איזה חשד עליו שאוכל מעופות הללו, והנה הרב הגדול הנ"ל כתב לי בשם רב חכם אחד שכתב שהאוסרין והמתירין המה כתרי ותרי והנם הם דברים שלא נתנו להאמר כי מלבד מה שהאמת לא כן רק האוסרין רבו על המתירין על חד תלת ויותר וכו'.

ומתחילה היה הרבה קהילות שנוהרו מלאכול אותן, וגם בקהילות שהקילו מ"מ הרבה יראים וחרדים נזהרו מהן, אולם במשך השנים שכבר נתערב החדשים בהישנים, ורובם ככולם של תרנגולים הערים היו מתערובות החדשים, ולמעשה נתקבל אצל בני לאכול עכ"פ תערובות תרנגולים החדשים, וכנ"ל מדברי הדרכ"ת.

המתמירים

אך בוודאי שהיו הרבה יראי השם שהיו נמנעים מזה מחמת שיטת האוסרים, וגם מנכדי מרן הדברי חיים זצ"ל החמירו בזה, וכמ"ש הדברי חיים בתשובותיו שעל אף אם יש להתירן, בבית אין אוכלים אותם, ונפשי געלה מהם. וכמבואר נמי במכתב כ"ק אדמו"ר הקדושת ציון מבאבוב זצ"ל [נדפס בס' מכתבי קודש מכתב י"ט (משנת תרפ"ז)] וזה הלשון "הלכתי בעצמי לבקר ולראות את הפאבריק וראיתי שם כמה אלפים עופות, אבל כולם היו ממין העופות הגדולים שבלא"ה אין נאכלין בביתנו מאז ומקדם, כידוע משו"ת דברי חיים" ע"כ, וכן יוצא מכמה ספרי שו"ת.

נפוצת התרנגולים החדשים

ואיזה גדולים כתבו כי כבר נעלם הקוטשין ממקומן וכל מה שנשאר היו תרנגולים הישנים, וכנראה שאכן בכפרים וערים הקטנים שעיקר גידול התרנגולים היתה לשם ביצים⁹ (ועוד שהתרנגולים היו מיועדים למצוא מזון מעצמן) שפיר היו התרנגולים דוקא מסוג הישנים, [ואף אם היו באמת בני תערובות מ"מ צורתם היה כהישנים], ומ"מ בערים הגדולים ומקומות שגידלו תרנגולים במיוחד לשם בשר לכאורה היו מגדלים גם תרנגולים גדולים מתערובות החדשים.

רוב ההתרגלות לבני התערובת

מעניין הדבר שמצינו שבאיזה מקומות שכבר התרגלו לאכול בני תערובת החדשים יש מי ששכח הצורה המקורי של התרנגולים, וכמו שמצינו בקובץ הלכה למעשה יו"ל שבעים שנה אחר הופעת תרנגולים החדשים (שנת תרצ"ג) שהעורך דן בהלעגהורן אם נחשב משונה מהתרנגולים הרגילים כיון שהיא קטן מהם, גם כתב שמטיל ביצים הרבה, [כטבע הישנים, וכמבואר בגמ' שתרגולת מטלת ביצה בכל יום], (וכמו שמבואר כמעט בכל הפוסקים הדנים אודות שינוי החדשים, שהחדשים היו גדולים יותר מהישנים), עיי"ש שמסיק להתיר מטעם ששינוי גדלות לא נחשב שינוי, ועכ"פ שבשבעים שנה אחר הופעתו כבר לא ידע שזאת היא צורה המקורית.

אבל פשוט שברוב מקומות היו אנשים רבים שאכן זכרו הצורה האמיתית, שאל"כ בודאי היתה שערוריה גדולה אחר קביעות הלעגהורן לביצים, כיון שמשונה מבני תערובת החדשים, וכן בקובץ ההיא לא מצינו התיחסות לשאלה הזו, אלא שבעל ויחי יוסף דן שם בקצרה אם אמת הדבר ששינוי גדלות לא נחשב שינוי, עיי"ש.

דעת הפוסקים במשפחת המלאי

ופשוט דכל דברי גדולי הפוסקים והמנהג הנ"ל בתרנגולים החדשים, אין שייך למשפחת המלאי והמסתעף, שהם משונים הרבה מצורת התרנגולים החדשים והישנים גם יחד¹⁰, [ולהבדיל, גם בין חוקרי אמוה"ע ישנם הסוברים שמשפחת המלאי היות שמשונים כ"כ, אינם בכלל משפחת התרנגולים], וכן לא מצינו איזה מסורה ממדינה אחרת על עופות הללו כמו שמצינו בתרנגולים החדשים (להמתירים).

פרק ג' - תרנגולים הישנים כהיום

⁹ ויש להעיר שבמזרח אירופא ורוסיא, בדרכ"כ לא אכלו בשר תרנגול בקביעות, והתרנגולים היו מיועדים בעיקר בשביל ביצים, אלא בקיץ אכלו הזכרים הצעירים, וכן היו שאכלו בשר תרנגול לכבוד יו"ט (וכן להבדיל באוה"ע לכבוד אידיהם) וכ"כ השתמשו בו לבריאות חלשים וחולים, ובהרבה מקומות בשר בהמה [ואווזים] היה נאכל הרבה יותר מתרנגולים.

¹⁰ והיות שיש בה שינויים גדולים מאד מכלליות צורת התרנגולים, אינו מותר אף למהר"י אסאד (סי צ"ב), וכעיי"ז בשערי צדק (פ"ז) שס"ל שכל העופות שהם בצורת תרנגולים נכללים במסורה, וכענין זה היו הרבה פוסקים שהתירו התרנגולים החדשים כיון שסברו שאין בהם שינויים המצריכים מסורה מיוחדת, [וע' בחי' הרי"ם (יו"ד ס"ח) ובלבושי מרדכי (קמא מ"ד) שחולקים במפורש על היתר זו, והגה"ק מקאמארנא כתב (ק' כנפי נשרים) בתו"ד שאדרבה מין התרנגול חמור יותר שכבר נכשלו בה בימי הש"ס ולהלן כתב בזה"ל כל מין תרנגולים נכללים במין הדכיפת אלא שיש לנו מסורה וקבלה עד משה רבינו על מין תרנגולים שלנו שהם טהורים, אע"פ שהם חלק ממין התרנגול ברא והם סוג אחד עכ"ל, וכן היא שטחיות כל הפוסקים בענין תרנגולים החדשים] וכמבואר להדיא (בשו"ת יהודא יעלה סי' צ"ב) בדבריו שהתיר רק כיון שלא היו משונים אלא בתוארן וגדלותן והיו דומים זל"ז בצורתן ותמונתן, ועוד שהרי המתירים משום שם תרנגול התנו שצריך שלא יהיו לה שם לוי דאל"כ מ"ש מתרגולתא דאגמא, וא"כ מאן יימר שמשפחת המלאי יש לה שם תרנגול הרגיל.

"התרנגול" כהיום

מלפני שהאזה"ע התחילו לקרוא שמות מיוחדים לכל שינוי מועט, לא היו לתרנגולים שם לוואי, אלא היתה נקראת תרנגול או משיק"ן בלע"ז.

ואחר שהתחילו בתערובת ג' משפחות הנזכרים והתחילו לקרוא לכל מין בשם מיוחד, התחילו גם כן לכנות לכל תרנגולים הישנים בשמות מיוחדים, בכל שינוי קל שיש לו.

וקביעות השמות היתה באופן זה, שהיות שבין עשרות תרנגולים בודאי יש שינויים קטנים בין אחד למשנהו, וכמו שהיא בין בני אדם שאין פרצופיהן שוות, ועל כן קבעו שאם יש לתרנגולים זנב ארוך כ"כ וכרבולת גדול כ"כ וכו' יש לה שם מיוחד, וקבעו שם לתרנגולים שיש לה ערלת האוזן גדול וכו', וכדי שיוכל אדם להיות לו קבוצה שיקרא לה איזה שם היה מן הצורך להקפיד שכל תרנגוליו יהיה להם תכונות שוות ועשו זאת ע"י סעלעקציע שבחרו רק אלו שיש להם תכונות דומות וזיווגם זה עם זו וכן וולדותיהם, עד שנעשו מינים מיוחדים.

התרנגולים שלא הקפידו בהם לבחור רק אלו שיש להם תכונות שוות, עדיין נקראו בשם הכללי תרנגולים, ולא היה להם שם מיוחד למינהו.

לעגהורן

כהיום המין היחיד מתרנגולים הישנים הנפוץ לרבים היינו הנקרא כעת לעגהורן, שדמותו וצורתו הוא צורת התרנגול הישן, וממילא הינו התרנגול הפשוט שהיה נפוץ אצל ישראל וכן להבדיל אצל אזה"ע לאכילת בשר ולאכילת ביצים, מאז ומקדם.

תואר הלעגהורן כהיום היינו ממש כתיאור תרנגולים הישנים בפוסקים, וכן היא כל התמונות הישנים של תרנגולים מלפני מאתיים שנה, וכן היא התיאור בכל ספרי החוקרים בתיאור תרנגולים הישנים.

וכן כל הדברים המבוארים בגמ' להיות טבע התרנגולים רואים כהיום בלעגהורן שמטיל ביצים בכל יום, מצויים אצל נשותיהם, לנים במקום הגבוה ביותר שיש להם, עזה, וכו'.

כהיום הלעגהורן היא העוף היחידי המושמש לרבבות, שיש לה כל סימני התרנגול כדלעיל.

יחידות הלעגהורן

יחידות הלעגהורן בעיקר היא במה שרגליה צהובות, והיינו שכל תרנגול שיש לה הדברים המיוחדים לצורת תרנגולים וגם עורו ורגליו צהובים יתקראו לעגהורן.

התרנגולים ברגליים הצהובות הגיע מאיטאליע מעיר ליורנא [שהעיר הזאת היתה נקראת לעגהורן] לארה"ב ומשם לאירופא, קודם שהגיעו התרנגולים החדשים לארה"ב, ואחר איזה שנים של סעלעקציע לביצים קבעו עוף הזה לביצים, היות שהיא מתרנגולים הישנים שהם המטילות הגדולות ביותר בין משפחה הרחבה של התרנגולים.

והסיבה שקבעו להשתמש בהתרנגולים מאיטאליה דייקא לאפוקי מתרנגולים ממקומות אחרים, היינו משום שהיתה מקובלת שהאקלים של הארצות החמות מסייעות להטלת ביצים.

מסורת

מובן מאליו שאין הכוונה כלל שמסורת הלעגהורן הינה מסורה מאיטאליע, אלא היא המסורה הכללית שיש בקרב ישראל על תרנגולים הישנים, שאכלו כבר כמה אלפים שנה, ויחידות הלעגהורן היא בעיקר במה שצבע עורו ורגליו ירוקים המה, משא"כ בכמה מהתרנגולים בצורה הישנה. [ופשוט שאין לדון ולומר שהצבע המקורי אינו ירוק, ועל כן מה שרגליו ירוקים שינוי היא, כיון שלא מצינו אף אחד מהפוסקים שידין לומר שהתרנגולים החדשים שגם עוריהם ורגליהם צהובות, שנחשב שינוי, וכן ידוע ומקובל דהתרנגולים יש להם רגלים צהובות].

לפי כל הנ"ל מובן שבאמת אין לנו נפק"מ כלל כיצד ומתי הגיע הלעגהורן לאירופא, כיון שאין בנצרך מסורה על לעגהורן גופא ומסתגי במסורה הכללית שיש על התרנגולים.

וכן פשוט להנ"ל שהלעגהורן היינו התרנגול אשר נאכל במסורה אצל ישראל מאז ועד עתה, ומסורתו היא הברורה ביותר בין כל מיני עופות, שאין שום מין עוף שהיה פשוט כל כך לאכילה כמו התרנגול.

וכן כהיום עדיין נפוץ בכל העולם ממש לביצים, וגם מלפנים באיזה עשרות שנים שעברו היה נשחט אחר שסיים בהטלת ביצים, וכפי שמעידים הרבה שוחטים, וכן העידו בהאסיפה בשנת תש"ע, וגם שבא"י היה נשחט מלפנים לאלפים.

פרק ד' - תואר הלעגהורן כמו תרנגולים הישנים

תואר הישנות והחדשות

מבואר בכל גדולי הפוסקים דהתוארו של תרנגולים החדשות שונה מתרנגולים הישנים, ותרנגולים החדשים [עוף הקוכי"ן] עדיין קיימת כהיום ועדיין רואים בה השינויים המוזכרים בפוסקים, ועל כן יכולים לדמות עופות אחרים אם יש בהם גם כן אותן השינויים הנזכרים, [אבל שינוי בה איזה דברים מהקוכי"ן הישנים שנראות בתמונה מפני תקנות הסטענדער"ט].

וכפי שנתבאר לעיל תואר הלעגהורן כהיום היינו ממש כתיאור תרנגולים הישנים בפוסקים, ובכן נעתיק בצקרה השינויים המוזכרים בפוסקים בין התרנגולים החדשים והישנים, ותראה שכולם עדיין קיימים כהיום בין הלעגהורן והקוכי"ן ורובן קיימים גם בין הלעגהורן לבני התערובות [ומיעוטן נתעלמו מפני התערובת עם הישנים]¹¹.

שינוי גדלות וקומה

תרנגולים החדשים הם גדולים ורחבים ותוארם נוטה לעיגול:

ראשו ורובו אינם שווים לתרנגולים שלנו לא בגידול רחבו וגופו וגם לא באבריו מרן הד"ח, שאינם דומים לתרנגולים שלנו בקומתן ובצורתן מרן הד"ח, אינן דומות לגמרי ושנויהן במבנה גופיהן צלותא דאברהם סי' ז' (תרכ"ח), משתנים בתוארם מעופות שלנו בית יצחק סי' ק"ו, [החדשות] גדולים יותר משאר תרנגולים שלנו מהר"ם שיק סי' צ"ט, [החדשות] וקומתם רבו הרבה משל ארצינו יד הלוי (גליק) סי' מ"ח, [החדשות] משונים בתוארם וקומתם דהיינו שתואר שלהם נוטה לעיגול ושל מדינתנו המה נוטים לאורך יד הלוי (גליק) סי' מ"ח

שינוי הכרבות

תרנגולים החדשים כרבלתן קטן:

[הישנות] כרבות שלהן גדול דרכ"ת יד הלוי סי' ל"ה תאומי צביה (ריש הספר), [החדשות] מראהם כרבליהם ותוארם אינם כתרנגול הביתה לבושי מרדכי סי' מ"ד

שינוי הפרצוף

תרנגולים החדשים פרצופן שונה:

כמה שונויים בפרצופים בית שלמה סי' קמ"ד, שינוי גדול בפרצופו דרך נשר לר"ש העליר י"ב,

שינוי הצואר

תרנגולים החדשים צווארן ארוכין ונראית קצרה מפני הנוצות:

¹¹ לא הבאנו אלא השינויים אשר נמצא גם מבני תערובת של החדשים, משא"כ השינויים שנתעלמו בבני תערובת מפני תערובתן עם הישנים, לא הבאנו.

[החדשות] צוארן .. ארוכין יותר משלנו דבר משה סי' ד' (הורדענקא), וצואריהם קצרה¹² יד הלוי סי' ל"ה,

שינוי הנוצות

תרנגולים החדשים נוצות זנביות קצרה וכו':

[הישנות] נוצות הזנבות ארוכים באר היטב עה"ת הוספה לפרשת שמיני יד הלוי סי' ל"ה תאומי צביה (ריש הספר), [החדשות] אין לו נוצה כשאר תרנגול שהדרה זנבו ומתעגל יד הלוי סי' ל"ה, [החדשות] גם נוצתם לרוב המה מוריקים כזהב ושלנו הם בגוונים שונים יד הלוי (גליק) סי' מ"ח, [החדשות] נוצותיהם לרוב מראה אחת להן והוא מראה גאלדגעהל משא"כ תרנגולת שלנו גוונים הרבה להם לבושי מרדכי סי' מ"ד, ועוד כשני חדשים אחר שילדו המה ערומים בלי נוצות ותרנגולים שלנו מולבשים מיד בנוצותיהם לבושי מרדכי סי' מ"ד

שינוי העצמות והרגלים

תרנגולים החדשים עצמותיהן רחבים ועבים:

[החדשות] משונים בגבי רגליהם וגם גדולים המה מרן הד"ח, [החדשות] פרקים התחתונים של רגליהן יותר גדולים ועבים באר היטב עה"ת הוספה לפרשת שמיני, [החדשות] שוקיהם ורגליהם ארוכים ורחבים מתרנגולים שלנו תאומי צביה (ריש הספר), [החדשות] רגליים רחבים קצת יותר הגרי"ש נאטענזאהן בהסכמה לספר זכרון אברהם (כהן) [החדשות] עבי הרגלים יותר מתרנגולים שלנו בנימין זאב אחרון סוף מאמר ט"ז.

שינוי הטבעים

תרנגולים החדשים טבעם משונה ואינם עולים לגג:

[החדשות] טבעם ומהותם אורחם ורבעם אינם כתרנגול הביתה לבושי מרדכי סי' מ"ד, [החדשות] אינם עזים מהר"ם שיק סי' צט, נזכר בשבת ל"ה דהתרנגולים סלקו אקורות ללון ואלו יושבים ולנים בעמק (היינו משום חסרון יכולת לפרוח, כמבואר בספרי חכמי אוה"ע מימים ההם שאם היה להם היכולת לעלות עלו) גורן דוד (להג"ר דוד דייטש) סי' י"ב, סימן להבחין אם היא מהתרנגולים הכשרות ואינו מהחדשות אם עולות לגג אוצרות ירושלים קובץ ג תשס"א בשם מהרי"ל דיסקין, [החדשות] אינם יושבים בנובה כמו התרנגולים שלנו מהר"ם שיק מצוה תע"א, [החדשות] מנהגם משונה דהם לנים ע"ג קרקע מהר"ם שיק סי' צ"ט, [החדשות] אינם לנים בראשי הקורה הגאון ר דוד דייטש נדפס בנזר התורה כ"ז, [החדשות] אינו עולה בלילה ללון ואמרו חז"ל שבת ל"ה ע"ב שהתרנגולים יושבים על הקורות מבעוד יום יד הלוי סי' ל"ה

שינוי הקול

תרנגולים החדשים קולן שונה:

[החדשות] וגדלו ומנהגו וקולו דרך נשר לר"ש העליר י"ב:, [החדשות] קולו כנער בוכה משונה יד הלוי סי' ל"ה, [החדשות] קול הקריא של התרנגול משונה קצת... במה שאינם מסיימים הקריא בקול צלול ב"א בקול עבה צלול דאברהם סי' ז' (תרכ"ח), תרנגול שלנו קולו דק ותרנגול הקאכלכינה עבי קלא לבושי מרדכי סי' מ"ד, [החדשות] וגם קולם עבה משלנו תאומי צביה (ריש הספר).

שינוי הביצים

תרנגולים החדשים ביציו צבוע:

¹² היינו שנראה קצרה מפני הנוצות אבל באמת ארוך יותר

[הישנות] ביציו לבנות צלותא דאברהם סי ז' (תרכ"ח), [החדשות] ויותר מזה שהביצים נוטים לירקות ונקודות דרך נשר לר"ש העליר י"ב, ביציו משונים לאדמימות ושחרות יד הלוי סי ל"ה, ע"פ הרוב ניכרים כי ביצים שלנו קליפתם לבנה ושלחם קליפתן ירוק שקורי' געל האל"ש סי קמ"ג, ביציהם אדמדמות קונט' כנפי נשרים

ובכל דברים הללו רואים בעליל איך שהלעגהורן תואם בדיוק כמו שתארו הפוסקים התרנגולים הישנים.

צבע המקורי של ביצי תרנגולת היא לבנים-כביצי לעגהורן

וכן התרנגול היחידי [הנפוץ] שביציו לבנות הוא תרנגול הלעגהורן, וכבר מצינו בדברי הפוסקים שהיות שלא היו מצוי ביניהם ביצים צבועים, כשמצאו ביצה צבוע חששו שמא הוא ממין טמא, וכמבואר בדברי האור החיים בס' פרי תואר (סי' פ"ו אות ד') לכן כל ביצה המנוקדת בנקודות שחורות, או שקליפתה אינה לבנה, ה"ז יצתה מכלל ביצי תרנגולת ואוויזין המצויים ביניהם שהם לנו בחזקת טהרה, ויכול להי' דטמאים הם, ואסורים אפי' בזמן הזה, דכמו שאין מצויים טמאים גם אין מצויים הטהורים, עכ"ל, וכ"כ בכף החיים (באות כ"ב) וז"ל וכן פעם הביאו פה בעיר קדשנו ירשת"ו ביצים כמו ביצת תרנגולת, אלא שהי' בקליפה שלחם מעט ירקות, ואינה לבנה כמו קליפת ביצת תרנגולת, והעידו שפעם א' ג"כ הביאו מזה הביצים מקדמת דנא לפני הב"ד, ואסרום משום ביצי עוף טמא כו', וע"כ צריך אדם ליתן דעתו ע"ז מפני שאין הפרש ביניהם לביצת תרנגולת, אלא מעט הירקות כנו', עכ"ל.

פרק ה' - האם יש חשש תערובת בתרנגול המכונה לעגהורן

מין מקורי

כמובן על כל דבר שאלפים גוים כבר ניסו לכתוב כל העולה על רוחם בודאי שעל כל מין ומין ימצאו מי שיאמר שהיה איזה יחיד או הרבה יחידים שהרכביהו עם מינים אחרים, אבל בלעגהורן לא מצינו אף אחד שיאמר כן מכח ידיעה, דהיינו שהיה או חברו עירבו עם מין אחר, ובשונה מעופות המיוצרים שכולי עלמא מודי שהיא תערובת של כמה מיני עופות, וכן אפי' הוריהם של עופות המיוצרים כולי עלמא מודי שהם עופות חדשים שלא היו מעולם, ואנו צריכים להאמין איזה מינים עירבו, משא"כ הלעגהורן כולי עלמא מודי שהינה בעצם מין עתיק יומין מששת ימי בראשית, רק שישנם הכותבים שאיזה יחידים עירבום עם מינים אחרים, ובודאי שאפי' לו יהא שהיה אמת הדברים שיש מי שעירבום, מ"מ בודאי שהרוב נשארו מקוריים, וגם אם ישנם יחידים שעירבו היינו רק מצד האב, שכן היה המנהג בכלאי העופות כיון שהיה יותר זול לערב זכר אחד לכמה תרנגולות.

אין סדר ואין צורך להרכיב

היות שהלעגהורן מיוחד כהיום רק להטלת ביצים וכל העופות האחרים אינם מטילים כל כך ביצים, על כן לא מצינו מי שינסה לערב שאר מינים בלעגהורן באופן קאמירשע"ל, כיון שאין שום מעלה בשום אחד ממני תרנגולים לביצים נגד הלעגהורן, ואדרבה בהעופות המיוצרים עירבו לעגהורן ג"כ כדי שיטיל הרבה ביצים ויהיו הרבה עופות.

ההרכבה מפסיד הביצים

והיא נגד השכל ממש לערב מין המיוחד בעיקר להטלת ביצים עם עופות אחרים שכולם ממעטות בהטלת ביצים.

ועל כן אה"נ שבמקורות המוסמכים לא נמצא שום חשש תערובת מתרנגולים החדשים וכ"ש שלא מצינו שום חשש תערובת ממשפחת המלאי שהיא ממעט מאוד בהטלת ביצים, וכן צורתו היא מנגד מאוד לצורת הלעגהורן.

וגם הדעת נותנת שאפי' אם היו מצויות הרכבות, מ"מ אלו שנבחרו להטיל ביצים, שבזה הרי אין שום צורך לערב עופות אחרים, ואדרבה ע"י התערובות ביציו נתמעטות, בודאי שהם נשארו מקוריים ונקיים.

דברי החת"ס וסעייתו דאם צורתן לא נשתנה אין חוששים שנתערבו

ולא מצינו שום שינוי בצורת הלעגהורן שיורה על איזה שינוי הנעשה בו, ומצינו בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' ע"ד) כיון שאין שום סימן באפרוחים ונדמים ממש למינם, ניתלי ברוב דעלמא שאביהם ממינם, וזמן מבואר בתשו' לבעל בנין ציון (נדפס בסוף קונ' כנפי נשרים), ובשו"ת בית יצחק (סו"ס ק"ו) ובחזון איש (יו"ד סי' פ"ב) שאם צורת העוף נשאר בצורתו המקורי אין לחוש שמא עירבו עם מינים אחרים.

וכ"ז בלאו שיטת הבית שלמה (סי' קמ"ד ואילך) וסייעתו¹³ שסוברים באמת שהכל תלוי בצורת העוף, ואם הצורה היא כצורת הישנים כשרה גם אם מקורו אינו טהור, ואם הצורה כצורת עופות בלי מסורה אינם כשרים, ולשיטתם בודאי שאין שייך יותר טוב מהלעגהורן, שצורתו היא צורת תרנגולים הישנים.

[הבהרה ביררנו כאן רק מענין הלעגהורן הלבן ועם כרבולת הרגיל, אבל הלעגהורן הצבוע לא ביררנו כאן כלל, והגם שהצבע אינו משנה כלום, מ"מ אולי בנמצא שם איזה ריעותות של תערובת, וכן הלעגהורן עם כרבולת משונה קצת (הראז קאמב) יש אומרים שנעשה ע"י תערובת, אלא שאין עסקינו בזה כלל (ואינו לעגהורן הנפוץ כלל באופן קאמירישע"ל, "ואינם המצטיינות להטלת ביצים", ונעשה רק לאנשים אוהבי החדשות) - ויש שטעו בזה ולא עיינו במקורות הדברים לאישורן, ומביאים מה שמצינו באיזה ביכע"ר בענין לעגהורן צבוע או לעגהורן עם ראז קאמב, ובוה מטילים דופי על הלעגהורן הנפוץ].

סוף דבר

היוצא מדברינו דבין העופות המצוים כהיום הלעגהורן היא העוף היחידי המשומש לרבבות, שתוארו הוא תואר התרנגול הישן, והוא התרנגול שאכלו ישראל במשך כל הדורות, ובכן בודאי הידור גדול להשתמש דוקא בתרנגול הלעגהורן, שמסורתו ברורה וחזקה.

ואכן מלפני כעשר שנים כשהיה אסיפה בויליאמסבורג בה השתתפו אדמו"ר מקאשוי זצ"ל, הרה"ג בעל חיי הלוי שליט"א, הרה"ג חיים לייב כ"ץ אב"ד סערדאהעל שליט"א, הרה"ג אפרים שמעון לייכטאג דומ"ץ סאטמאר 15 עוו. שליט"א, הרה"ג חזקיה כהן ראש השוחטים של בית השחיטה עוף ברכה שליט"א, הרה"ג יעקב מנחם שטייף מו"ץ התאחה"ר שליט"א, ועוד, ודנו אודות מיני עופות המצוים כהיום, מצאו שהלעגהורן הוא המובחר שבהם, וזהו הטוב ביותר ששייך למצוא, אלא שהיתה לנגדם מה שבשר הלעגהורן קשה לאכלו, ואעפ"כ היה כמה מהרבנים הנ"ל שדחקו את עצמם ודקדקו מזמן ההיא לאכול רק את בשר הלעגהורן.

ברוך המקום שמקורב נודע להעסקנים שסיבת הדבר שבשר הלעגהורן קשה, היינו רק בהלעגהורן שהרבנים ההם לקחו, דהיינו נקבות שכבר סיימו להטיל ביצים, אבל בצעירתו בודאי שהיא טוב למאכל וכמו שאכלוהו אבותינו משך אלפים שנה, והעסקנים ניסו וגדלו תרנגולים הללו, ושחטו מהם לאלפים, והמה טוב למאכל ונחמד למראה.

עוד מעלות צדדיים בזה

עוד נמצאים בזה כמה מעלות אחרות מצד כשרות הבשר עצמו, וביניהם במה שאין מצויה בלעגהורן שום אחד ממיני הטריפות המצוים כהיום, וכמו שמצינו בפוסקים שרק בבהמה מצויה טריפות הריאה שמחויבים לבדוק אבל בעוף אין מצויים שום טריפות כלל, ורק שהיות שעופות המצוים אינם טבעיים, מצויים בה הרבה טריפות, לא כן התרנגולים הטבעיים הללו, ואכן כעת שחטו כבר שחרו עשרות אלפים תרנגולים לעגהורן ולא מצאו בהם שום אחד ממיני הטריפות.

גם הידור מיוחד נמצא במליחה שהעור נשאר מחובר לבשר ועל כן אין מקומות שנשארים בלי מלח [עוד בה במה שמדקדקים לא ליתן לאכול דברים אסורים כלל שלא נצטרך להיתר זוז"ג].

*

¹³ הבית אברהם (סוף קונ' משפט שלום) היד יהודה (סי' ק"ג סקי"א) והלחם שלמה (ס' וס"א) וליקוטי חבר בן חיים